

**БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНЫҢ АГРАРЛЫҚ СЕКТОРЫ
ӨНІМДЕРІНІҢ ЭКСПОРТЫ: ҮРДІСТЕР, НЫСАНАЛЫ БАҒДАРЛАР**

**EXPORT OF PRODUCTS OF AGRICULTURAL SECTOR
OF THE WEST KAZAKHSTAN REGION: TRENDS, TARGETS**

**ЭКСПОРТ ПРОДУКЦИИ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЗАПАДНО-КАЗАХСТАНСКОЙ
ОБЛАСТИ: ТЕНДЕНЦИИ, ЦЕЛЕВЫЕ ОРИЕНТИРЫ**

А.Д. ИБЫЖАНОВА *

э.ғ.к., доцент

Э.А. РУСТЕНОВА

э.ғ.к., доцент

А.Қ. ДЖАКУПОВА

экономика ғылымдарының магистрі

*Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті,
Орал, Қазақстан*

**автордың электрондық поштасы: asel-nur-2012@mail.ru*

A.D. IBYZHANOVA *

C.E.Sc., Associate Professor

E.A. RUSTENOVA

C.E.Sc., Associate Professor

A.K. DZHAKUPOVA

Master of Economic Sciences

Zhangir Khan West Kazakhstan Agrarian Technical University, Uralsk, Kazakhstan

**corresponding author e-mail: asel-nur-2012@mail.ru*

А.Д. ИБЫЖАНОВА *

к.э.н., доцент

Э.А. РУСТЕНОВА

к.э.н., доцент

А.К. ДЖАКУПОВА

магистр экономических наук

*Западно-Казakhstanский аграрно-технический университет им. Жангир хана,
Уральск, Казахстан*

**электронная почта автора: asel-nur-2012@mail.ru*

Аңдатпа. *Мақсаты* – Батыс Қазақстан облысының агроөнеркәсіптік кешенінің ресурстық әлеуеті мен экспорттық мүмкіндіктерін зерттеу. *Әдістері* – монографиялық, абстрактілі-логикалық, экономикалық-статистикалық, оның негізінде тағам өнімдері өндірісінің өсу үрдістері мен перспективаларына және қазақстандық аграрлық нарықтың экспорттық жеткізілімдерінің серпініне баға берілген. Есептеулер үшін Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттігі Ұлттық статистика бюросының, Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі Мемлекеттік кірістер комитетінің ресми статистикалық деректері пайдаланылған. *Нәтижелері* – авторлар ірілендірілген тауар топтары бөлінісінде республика экспортын әртараптандыру деңгейін талдау негізінде экспортталатын мал мен өсімдіктер өнімдерінің тұрақты өсу тренді байқалатынын атап көрсетеді. Экспорттаушы елдердің стандарттарына жауап беретін азық-түлік сапасын бақылау зертханаларының жеке желісін құру арқылы тауарларды сертификаттауды реттеу қажеттілігі негізделген. Проблеманы шешудің маңызды бағыттарының бірі халықаралық эталондар негізінде ауыл шаруашылығы өнімдерін сараптау жөніндегі аккредиттелген зертханаларды құру ұсынылған. *Қортындылар* – азық-түлік өнімдерін тестілеу олардың тағамдық құндылығы мен қауіпсіздігі туралы нақты ақпарат беру үшін, сондай-ақ экспортқа дайындалу және сауда желілерімен келісімдер жасау үшін жоғары технологиялық болып табылатын өртүрлі әдістерді

Шектеулі ресурстарды басқалардың дамуы үшін Локомотив бола алатын және Қазақстанның жағдайлары үшін экономиканың аграрлық секторын дамыту басым бағыт болып табылатын салаларға бағыттау қажет. Батыс Қазақстан облысының дамуы Қазақстанның орталық және Оңтүстік облыстарымен салыстырғанда аз дәрежеде табиғи-ресурстық әлеуетті ескере отырып, ауыл шаруашылығы өндірісіне байланысты, алайда облыста ауыл шаруашылығы шикізатын қайта өңдеу үшін елеулі қуаттар шоғырланған [1].

Облыстың шекара маңындағы жағдайы Ресей Федерациясымен сыртқы экономикалық байланыстардың дамуына ықпал етеді, алайда бұл байланыстардың құрылымы өңір экономикасының салалық өндірістік әлеуетін толық көлемде білдірмейді, бұл әлеуетті кірістердің жоғалуына әкеп соғады. Азық-түлік импортының құрылымы барлық жерде ішкі өндірушілер үшін артық бәсекелестік тудырады және валюталық қаражаттың тиімсіз жұмсалыуына әкеледі.

Сондықтан облыстың агроөнеркәсіптік кешенінің экспортын арттырудағы басымдықтарды айқындау өңірлік ерекшеліктер мен ұлттық мүдделерді ескере отырып, облыс экономикасының тиімді құрылымын қалыптастыру проблемасын шешуге мүмкіндік береді. Зертханаларды құру қомақты қаржы жұмсауды талап етеді және оларға қызмет көрсету мен пайдалану үшін елеулі қаржы қаражатын бөлу қажеттілігі анықталған. Осы орайда оңтайлы нәтижелерге қол жеткізу үшін зертханалардың қызметін мұқият жоспарлау қажеттігі ұсынылған.

Зерттеу материалдары мен әдістері.

Зерттеу барысында монографиялық, абстрактілі-логикалық және экономикалық-статистикалық әдістер қолданылды. Классикалық экономикалық теория, институционалдық теория қағидаттары негізінде ҚР агроазық-түлік кешені мен тамақ өнеркәсібінің экспорттық әлеуетінің тұжырымдамалары зерттелді, зерттеу объектісін ескере отырып, оны қалыптастыру ерекшеліктері анықталды. Экономикалық-статистикалық әдістер негізінде тамақ өнімдері өндірісінің өсу үрдістері мен перспективаларына және қазақстандық агроазық-түлік кешенінің экспорттық әлеуетіне баға берілді.

Кейбір нақты әдістерден басқа, мәселені талдауға келесі ғылыми тәсілдер қолданылды: диалектика, абстракция, шегеру, индукция, талдау және синтез. Осы талдау шеңберінде есептеулер үшін Қазақстан Республикасы Стратегиялық жос-

парлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының, Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі Мемлекеттік кірістер комитетінің, COMTRADE халықаралық сауда дерекқорының ресми статистикалық деректері пайдаланылды.

Экономикалық-статистикалық әдістер негізінде тамақ өнімдері өндірісінің өсу үрдістері мен перспективаларына және қазақстандық агроазық-түлік кешенінің экспорттық әлеуетіне баға берілді. Кейбір нақты әдістерден басқа, мәселені талдауға келесі ғылыми тәсілдер қолданылды: диалектика, абстракция, шегеру, индукция, талдау және синтез.

Нәтижелер және оларды талқылау.

Қазақстанның аграрлық азық-түлік кешенін дамытудың экспортқа бағдарланған стратегиясы Республиканың ішкі нарығын молықтырумен және әлемдік азық-түлік нарықтарындағы бәсекеге қабілеттілікті арттыруға қатынасымен, сондай-ақ экспорттық әлеуетті дамыту мен өткізумен байланысты ұлттық мүдделер арасындағы қайшылықтарды шешуді көздейтін азық-түлік қауіпсіздігі саясатының контекстінде негіздеуді қажет етеді.

Өнім экспортының дамуын анықтау үшін халықаралық практикада қабылданған көрсеткіштер пайдаланылды: экспорттың шоғырлану дәрежесі, экспорттың орташа мәнінен стандартты ауытқу, экспорттың орташа мәнінен стандартты ауытқудың үлес салмағы [қараңыз 1;2,3].

Экспорттың шоғырлану дәрежесі көлемі бойынша бірдей экспорттық өнімдер санын анықтайтын теориялық мәнді білдіреді. Бұл көрсеткіш салалық зерттеулер жүргізу үшін анағұрлым қолайлы, өйткені ол жалпы көрсеткіштерге қатысты бағалауға аса сезімтал емес. Индекс мәні неғұрлым үлкен болса, экспорт соғұрлым ертаратандырылады және нәтижесінде экспорттаушы елдің рейтингі соғұрлым жоғары болады. Экспорттың шоғырлану дәрежесі мынадай формула бойынша есептеледі (1):

$$NE_{ict}^t = \frac{1}{\sum_{k=1}^n \left(X_{i.k}^t / X_{i.cl}^t \right)^2} \quad (1)$$

онда:

$X_{i.k}$ – t кезеңінде l елден k өнімінің экспорты;

$X_{i.cl}$ – t кезеңінде l елден cl тауар тобының экспорты;

$X_{i.k} / X_{i.cl}$ – l елдің cl тауар тобының экспортындағы k өнімінің үлесі.

Экспорттың орташа мәнінен стандартты ауытқу экспорттың шоғырлану дәрежесін толықтырады және дисперсия болып табылады – статистикалық қатардың ең жоғары және ең төменгі мәні, яғни орташа мәннен ауытқу арасындағы дисперсия өлшемі. Бұл индекс әр елдің экспорттық өнімінің бөлінуін көрсетеді және оны экспорттың орташа мөлшерімен салыстырады.

Экспорттың орташа шамасынан (CA ҮС) стандартты ауытқудың үлес салмағы мынадай жолмен есептеледі: бірінші кезекте дисперсияны, содан кейін стандартты ауытқуды (CA) және одан әрі мынадай формула бойынша үлес салмағын табамыз (2):

$$S_{cl}^t = \left[\frac{\sqrt{\sum_{k=z}^{cl} (X_{i,k}^t - \bar{X}_{i,cl}^t)^2}}{N(\bar{X}_{i,cl}^t)} \right] \quad (2)$$

онда:

1 кесте – Батыс Қазақстан облысында және Қазақстан Республикасы бойынша орта есеппен халықтың жан басына шаққанда ауыл шаруашылығы өнімінің негізгі түрлерін өндіру, кг

Өнім түрлері	2016	2017	2018	2019	2020	2020ж. мен 2016ж. (% ауытқу)	ҚР 2020ж. бойынша орта есеппен
Дәнді және бұршақты дақылдар	484,7	572,1	263,8	370,1	423,7	87,4	1 040
Картоп	114,1	90,9	99,1	98,5	97,5	85,5	214
Көкөністер	99,7	81	89,1	89,4	79,8	80,0	245
Бақша дақылдары	44,3	36,3	38	40,5	37,1	83,7	129
Мал мен құстың шаруашылықта сойылғаны немесе өткізілгені (сою салмағымен)	63,5	67,2	73,8	77,3	78,8	124,1	62
Сүт	356,2	359,4	361,6	361,8	360	101,1	323
Жұмыртқа (дана)	240,5	251,7	265,5	277,6	286,8	119,3	270

Ескерту: автормен [4] дерекөзі негізінде құрастырылған.

Салыстыру үшін кестеде 2020 жылғы өндірістің жан басына шаққандағы жалпы республикалық көрсеткіштері келтірілген. Облыс ет, сүт өндіру бойынша айқын көшбасшы болып табылатыны және жұмыртқа өндіру бойынша іс жүзінде артта қалмайтыны байқалады. Күрделі климаттық жағдайларға байланысты өсімдік шаруашылығы өнімдері әлі де жоғары деңгейде емес. Айта кету керек, 2020 жылы ауыл шаруашылығының жалпы өнімінің көлемі 200,3 млрд. теңгені құрады, бұл 2019 ж. қаңтар-желтоқсандағы деңгейден 3,2%-ға аз. Төмендеу климаттық жағдайларға байланысты өсімдік шаруашылығының жалпы өнімінің 11,6%-ға азаюына байланысты.

$X_{i,k}$ – t кезеңінде l елден k өнімінің экспорты;

$\bar{X}_{i,cl}$ – t кезеңінде cl тауар тобына кіретін барлық өнімдер бойынша l ел экспортының орташа шамасы;

$(X_{i,k} - \bar{X}_{i,cl})$ – t кезеңіндегі l елден k өнімінің орташа мәнінен ауытқу;

$\sqrt{\sum_{k=1}^{cl} (X_{i,k}^t - \bar{X}_{i,cl}^t)^2}$ – стандартты ауытқу;

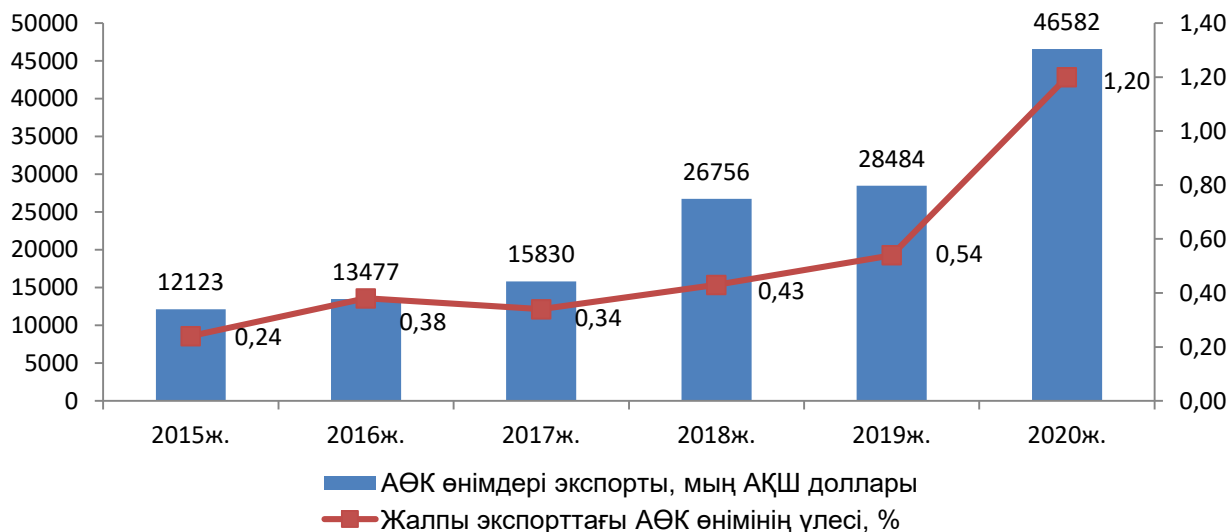
S_{cl}^t – стандартты ауытқудың үлес салмағы.

Батыс Қазақстан облысы Қазақстан Республикасының дамыған индустриялық-аграрлық өңірлерінің бірі болып табылады. Облыстың ауыл шаруашылығы ет – сиыр еті, қой еті, жылқы еті мен бидай, арпа, қара бидай, тары өндірумен айналысады (1 кесте).

Батыс Қазақстан облысының әлемнің барлық елдерімен және ЕАЭО-мен сыртқы сауда айналымы 2020 жылы 4 601 млн АҚШ долларын құрады және 2019 жылдың ұқсас кезеңімен салыстырғанда 25,3%-ға азайды. Экспорттық жеткізілімдер 3 891 млн, АҚШ долларын құрады және 2019 жылмен салыстырғанда 26,7%-ға азайды. 2020 жылы экспорт көлемінің төмендеуі іскерлік белсенділіктің төмендеуімен және пандемияға байланысты шектеу шараларының енгізілуімен түсіндіріледі. БҚО Агро-өнеркәсіптік кешені өнімдерінің экспортына келетін болсақ (1 сурет), мұнда сала 2015-2020 жылдарға дейінгі пандемияға дейінгі тұрақты өсімді көрсетеді және алдын ала бағалаулар бойынша 2020 жылы одан да

үлкен өсуді көрсетеді. Жоғарыда айтылғандай, аймақтың экономикасы мұнай-газ өнеркәсібі өнімдерін өндіруге негізделген, оның экспорты үлкен үлесті алады, алайда

агроөнеркәсіптік кешен экспортының үлес салмағы облыстың жалпы экспортында 0,3-тен 1,1%-ға дейін сенімді өсуді көрсетеді.

Ескерту: [қараңыз 4] дереккөзі негізінде авторлармен құрастырылған
1 сурет – Батыс Қазақстан облысының АӨК экспорты көрсеткіштерінің серпіні

Негізгі өсім "мал және өсімдік өнімдері, дайын азық-түлік тауарлары" тобы бойынша 3,6 есе өсті, сондай-ақ "былғары шикізаты, аң терісі және олардан жасалған бұйымдар" тобы бойынша 2015 жылмен салыстырғанда 2020 жылы 98,6 есе өсті.

Экспортты ынталандыру әдістері терең қайта өңделген әкелілетін өнімге салынатын салықтар мен кедендік баждарды азайту болып табылады. Бұдан басқа, мемлекет экспорттаушыларға консультациялық қолдау көрсетеді, көрмелерге қатысу шығындарын өтейді [5].

АӨК және оның өңдеу өнеркәсібі өнімдерінің экспортын қолдау олардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға мүмкіндік береді. Бұған несиелер бойынша пайыздарды төлеу, қызметті сақтандыру, инфрақұрылымды дамыту, басқа да бәсекелестік артықшылықтарды құру кезінде қосымша мемлекеттік субсидиялау арқылы қол жеткізуге болады.

ҚР тамақ өнеркәсібі өнеркәсіптің стратегиялық маңызды салаларының бірі болып табылады, ол халықты азық-түліктің саны мен сапасы бойынша қажетті азық-түлікпен тұрақты жабдықтауды қамтамасыз етуге арналған. Мал шаруашылығы өнімінің ішкі нарығы халықтың төлемге қабілетті сұранысын толық өтейтін шикізат түріндегі жеткілікті қанығу дәрежесімен сипатталады. Бұл ретте республика бойынша мал шаруашылығы өнімдері өндірісінің жыл сайынғы өсуі 5% шегінде құрайды. Қазақ-

стан Республикасы соңғы жылдары ұн экспортының көлемі бойынша әлемде үшінші орында тұр. Өткен кезеңде өткен жылмен салыстырғанда ұн 4,7%-ға жоғары экспортталды, бұдан басқа, қойылтылған сүт экспорты 73 есе, өңделген сүт 2 есе, жеміс консервілері 1,9 есе, күріш 85,5%-ға өсті.

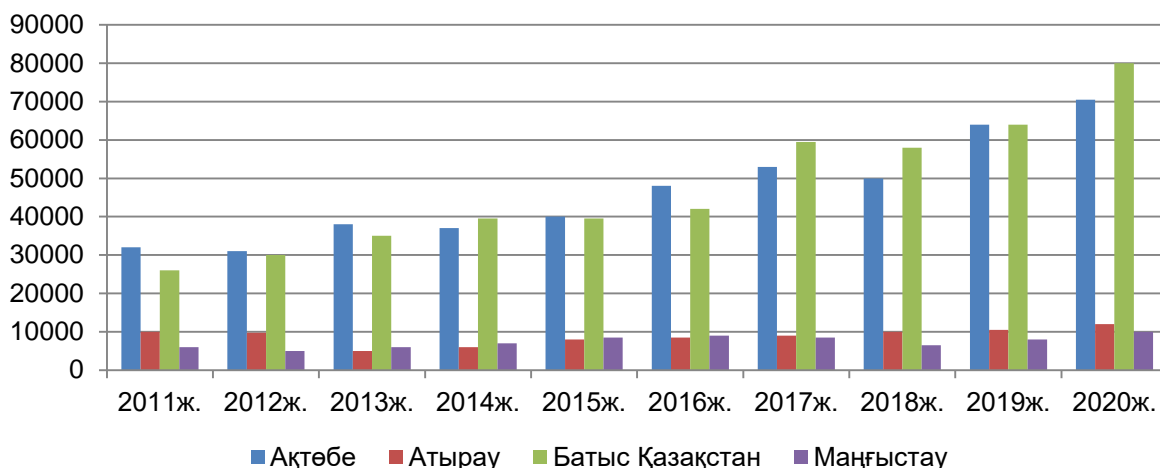
2010 жылдан бастап соңғы 10 жылда тамақ өнеркәсібі өндірісінің көлемі тұтастай республика бойынша 2,45 есе өсіп, 1 708 млрд. теңгені құрады.

Қазақстанның тамақ өнеркәсібін кеңейтудегі түйінді проблемалары:

- тамақ өнеркәсібінің инновациялық кәсіпорындарын қолдау;
- өнім ассортиментін кеңейту және тауарлық түрін жақсарту;
- халықтың денсаулығын сақтау үшін тамақ және басқа да өнімдердің сапасы мен қауіпсіздігін жақсарту [6].

Азық-түлік өндірісінің өсуі қоғамдық өндіріс құрылымының жақсаруына ықпал етуі мүмкін, өйткені тамақ өнеркәсібінің сәтті дамуы ауыл шаруашылығының, сондай-ақ онымен байланысты салалардың дамуын ынталандырады. Азық-түлік өндірісінің өсуі қоғамдық өндіріс құрылымының жақсаруына ықпал етуі мүмкін, өйткені тамақ өнеркәсібінің сәтті дамуы ауыл шаруашылығының, сондай-ақ онымен байланысты салалардың дамуын ынталандырады.

Қазақстанның батыс өңіріндегі тамақ өнеркәсібінің дамуын талдау да оның тұрақты өсуін көрсетіп отыр (2 сурет).

Ескерту: [7] дереккөзі негізінде авторлармен құрастырылған

2 сурет – Қазақстан Республикасының Батыс өңірінде тамақ өнімдерін өндіру, млн теңге

Қарастырылып отырған өңірде Қазақстан Республикасында өндірілетін тамақ өнімдерінің барлық тауарлық топтары бар. Батыс төрт облыстың тамақ өнеркәсібінің әлеуеті ішкі нарықты маңызды тамақ өнімдерімен молықтырудың басым бағытына айналған бәсекеге қабілетті өнім өндіруді және экологиялық таза өнімдермен сыртқы нарықтарға шығуды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Ақтөбе және Батыс Қазақстан облыстарының тамақ өнеркәсібі өндірісі неғұрлым жылдам қарқынмен өсуде. Қайта өңдеу саласын дамытуда жаңа цехтарды іске қосу, экспортқа бағдарланған өнімді шығару, қазіргі заманғы қуатты технологияларды енгізу, қуатты ұлғайту және т.б. маңызды болып табылады [8].

Аграрлық сектор алдында еңбек өнімділігі мен өңделген ауыл шаруашылығы өнімінің экспортын 2022 жылға қарай 2,5 есе арттыруды қамтамасыз ету міндеті қойылды.

2020 жылы АӨК өнімдерінің экспорты 3,3 млрд. АҚШ доллары сомасына 12,4 млн тоннаны құрады, бұл 2018 жылға қарағанда 198 млн АҚШ долларына немесе 6,4%-ға артық. Бұл ретте 2019 жылы АӨК өнімі экспортының жалпы көлемінен өңделген өнім экспортының үлесі 33,7%-ды (1 107 млрд. АҚШ сомасына 2,8 млн тонна) құрады.

АӨК өнімдерін экспорттау бойынша АӨК дамытудың мемлекеттік бағдарламасының жоспарлы көрсеткіштері 24,1%-ға асыра орындалды (2,7 млрд. АҚШ долл. жоспармен салыстырғанда 3,3 млрд. АҚШ долл.).

Қазақстандық АӨК өнімдерінің басым нарықтарға экспорты өсуде. Осылайша Қытайға АӨК өнімдерінің экспорты 50,5%-ға ұлғайды (жалпы экспорт – 388,0 млн АҚШ долл.), Парсы шығанағы елдеріне

(Катар, Кувейт, БАӘ, КСА, Оман, Бахрейн) 3,2 есе (11,5 млн АҚШ долл.), Орталық Азия елдеріне (Өзбекстан, Ауғанстан, Тәжікстан, Қырғызстан, Түрікменстан) 7,4%-ға (1 559 млн АҚШ долл.), ЕАЭО елдеріне 8,2%-ға (598,0 млн АҚШ) [қараңыз 5].

Бұған несиелер бойынша пайыздарды төлеу, қызметті сақтандыру, инфрақұрылымды дамыту, басқа да бәсекелестік артықшылықтарды құру кезінде қосымша мемлекеттік субсидиялау арқылы қол жеткізуге болады.

Батыс Қазақстан облысының агроөнеркәсіптік кешені өнімдерін соңғы 5 жылдағы экспорттық жеткізу серпіні жөніндегі деректер берілген. Жануарлар мен өсімдіктерден алынатын өнімдер облыстың жалпы экспортының орташа есеппен 0,7%-ын алады (2 кесте).

Батыс Қазақстан облысының агроөнеркәсіптік кешені өнімдерінің жиынтық экспортының ең үлкен үлес салмағы бидай ұнына (бидай-қара бидай) тиесілі – 45,25%. Жыл сайынғы серпін 2016-2019 жылдар кезеңінен бастап тауардың осы түрі бойынша экспорттың өсуін көрсетеді. 2020 жылы бұл көрсеткіш 2019 жылмен салыстырғанда 787,3 мың АҚШ долларына немесе 4,7%-ға төмендеді. Бұл төмендеу COVID-19 пандемиясының кезеңіне, сондай-ақ климаттық жағдайлардың өзгеруіне байланысты болды.

Бұдан басқа, Батыс Қазақстан облысы мал шаруашылығы өнімдерін, оның ішінде үй ірі қара малының - 4,8%, қойдың - 0,01%, қойдың (сүйектен ажыратылған, жас немесе тоңазытылған) - 0,83%, сондай-ақ жылқы етінің (жас, тоңазытылған немесе мұздатылған) - 0,02% экспорттайды.

тарту; қазақстандық зертханалар мен сәйкестікті растау органдары жүргізетін сәйкестікті бағалау нәтижелерін тану бойынша) енгізілді.

Қорытынды.

1. Зертханалар тамақ өнімдерін бақылау жүйесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Кезкелген елде тамақ өнімдерін бақылаудың тиімді және тиімді жүйесін құру үшін жақсы жабдықталған зертханалар желісі және қадағалау жүйесі болуы керек.

2. Зертханаларды құру қомақты қаржы жұмсауды талап етеді және оларға қызмет көрсету мен пайдалану үшін елеулі қаржы қаражатын бөлу қажет. Сондықтан оңтайлы нәтижелерге қол жеткізу үшін зертханалардың қызметін мұқият жоспарлау қажет.

3. Зертханалардың қажетті саны мен орналасуы жүйенің мақсатына және жұмыс көлеміне байланысты анықталуы керек. Зертханаларды құру қомақты қаржы жұмсауды талап етеді және оларға қызмет көрсету мен пайдалану үшін елеулі қаржы қаражатын бөлу қажет. Қазақстанда тамақ өнімдерінің қауіпсіздігі саласында зертханалық зерттеулерді жүзеге асыратын 14 зертхана жұмыс істейді. Алайда, жұмыс істеп тұрған зертханаларда зерттеулер Қазақстан Республикасының әдістемелері мен стандарттары бойынша ғана жүргізіледі.

4. Қазақстандық зертханаларды ұлттық жүйеде аккредиттеу ТМД елдерімен шектелген және ҚХР, ЕО, Иранда танылмайды. Мұндай жағдайларда өндірушілер өнім үлгілерін белгілі бір сапалық параметрлерге шетелдік зертханаларға беруге мәжбүр, бұл орындау мерзімін арттырады және зерттеу шығындарын едәуір арттырады.

5. Қазіргі уақытта Қазақстанда азық-түлік өнімдерін талдауға арналған мамандандырылған зертхана жоқ, ол өнімді халықаралық нарықта сатуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі

[1] Анализ тенденций мировой и внешней торговли Казахстана. Аналитический обзор.-Нур-Султан: АО «Центр развития торговой политики «Qaztrade», 2020.-52 с.

[2] Джон Мак Дермотт. Отчет о глобальной продовольственной политике 2020 г. Выступление Директора исследовательской программы CGIAR по сельскому хозяйству (A4NH) [Электронный ресурс].- 2020- URL: <https://www.ifpri.org/event/virtual-launch-event-2020-global-food-policy-report-building-inclusion> (дата обращения: 07.08.2021).

[3] Секретариат ВТО опубликовал обновленные оценки динамики мировой тор-

говли в первом полугодии 2020 [Электронный ресурс].-2020.-URL: <https://www.economy.gov.ru-material-departments> (дата обращения: 06.08.2021).

[4] Батыс Қазақстан облысындағы ауыл, орман және балық шаруа-шылығы, 2015-2019. Статистикалық жинақ.- Орал: Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы, 2020. – 107 б.

[5] Конуспаев, Р.К. Новые технологии в сельском хозяйстве Республики Казахстан /Р.К. Конуспаев, Т.Ж. Демесинов, Т.А Таипов // Проблемы агорынка. -2020.-N 1.-С. 34-40.

[6] Чемирбаева, М. Анализ современного состояния пищевой промышленности Республики Казахстан / М. Чемирбаева // Экономический обзор Центральной Азии. -2020.- №1.-С. 201-214.

[7] Қазақстан Республикасының сыртқы саудасы: Статистикалық жинақ.- Нур-Султан: Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы, 2020.- 264 б.

[8] Марс, А.М. Об итогах работы и планах в сфере обеспечения ветеринарной и фитосанитарной безопасности. Выступление председателя Комитета государственной инспекции в АПК МСХ РК [Электронный ресурс].-2020.-URL: <https://www.gov.kz/agroindust-press-article-details> (дата обращения: 21.08.2021).

[9] "Ұлттық экспорттық стратегия" бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 26 тамыздағы № 511 қаулысы [Электрондық ресурс].- 2021.- URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000511> (қаралған күні :26.08.2021).

[10] Ниязбекова, Ш.У. Развитие пищевой промышленности и продовольственной безопасности в Южно-Казахстанской / Ш.У. Ниязбекова, А.Н. Бродунов // Продовольственная политика и безопасность. -2017. –Том 4. - № 2.- С.91-102. DOI: 10.18334/ppib.4.2.38423.

[11] Ибыжанова, А.Д. Пандемияның Қазақстанның ауыл шаруашылығы дамуына әсерін бағалау / А.Д. Ибыжанова, И.В. Богдашкина, А.Қ. Джакупова // Қазақ экономика, қаржы және халықаралық сауда университетінің хабаршысы.-2021.-№1(42)-Б.51-60.

[12] Айбосынова, Д.А.Тенденции развития АПК Казахстана / Д.А. Айбосынова, К.А. Кирдасинова, Е.К. Молдакенова // Проблемы агорынка.- 2020.-1.-С.46-52.

References

[1] Analiz tendencij mirovoj i vneshej trgovli Kazahstana. Analiticheskij obzor [Analysis of trends in world and foreign trade in Kazakhstan. Analytical overview]. Nur-Sultan: АО

«Centr razvitija torgovoj politiki «Qaztrade», 2020, 52 p. [in Russian].

[2] Dzhon Mak Dermott. Otcheta o glob-al'noj prodovol'stvennoj politike 2020 g. Vystuplenie Direktor issledovatel'skoj program-my CGIAR po sel'skomu hoz'jajstvu (A4NH) [Global Food Policy Report 2020 Statement by the Director of the CGIAR Research Program for Agriculture (A4NH)]. (2020). Available at: <https://www.ifpri.org/event/virtual-launch-event-2020-global-food-policy-report-building-inclusi> (date of access: 07.08.2021) [in Russian].

[3] Sekretariat VTO opublikoval obnoven-nye ocenki dinamiki mirovoj torgovli v pervom polugodii 2020 [WTO Secretariat published up-dated estimates of the dynamics of world trade in the first half of 2020]. (2020). Available at: <https://www.economy.gov.ru-material-departments> (date of access: 06.08.2021) [in Russian].

[4] Batys Qazaqstan oblysyndaғы ауыл, орман және балық шаруа-шылығы, 2015-2019. Statistikalыq jinaq [Agriculture, forestry and fisheries in the West Kazakhstan region, 2015-2019. Statistical collection]. Oral: Qazaqstan Respublikasy Strategialыq josparlau және reformalar agenttigi Ұлттық статистика бюросы, 2020, 133 p. [in Kazakh]

[5] Konuspaev, R.K., T.Zh. Demesinov & T.A Taipov (2020). Novye tehnologii v sel'skom hoz'jajstve Respubliki Kazahstan [New technologies in agriculture of the Republic of Kazakhstan]. *Problemy agrorynka-Problems of Agri-Market*, 1, 34-40 [in Russian].

[6] Chemirbaeva, M. (2020). Analiz sovremennogo sostojanija pishhevoj promyshlennosti Respubliki Kazahstan [Analysis of the current state of the food industry of the Republic of Kazakhstan]. *Jekonomicheskij obzor Central'noj Azii – Economic Review of Central Asia*, 1, 201-214 [in Russian].

[7] Qazaqstan Respublikasynyñ syrtqy saudasy: Statistikalыq jinaq [Foreign trade of the Republic of Kazakhstan: Statistical collection]. Nur-Sultan: Qazaqstan Respublikasy Strate-

gialыq josparlau және reformalar agenttigi Ұлттық статистика бюросы, 2020, 264 p. [in Kazakh]

[8] Mars, A.M. Ob itogah raboty i planah v sfere obespechenija veterinarnoj i fitosanitarnoj bezopasnosti. Vystuplenie predsedatelja Komiteta gosudarstvennoj inspekcii v APK MSH RK [On the results of work and plans in the field of veterinary and phytosanitary safety. Speech by the Chairman of the State Inspection Committee in the APC of the Republic of Kazakhstan]. (2020). Available at: <https://www.gov.kz/agroindust-press-article-details> (date of access: 21.08.2021).

[9] «Ұлттық экспорттық стратегиясы» бағдарламасын бекіту туралы Qazaqstan Respublikası Үкіметінің 2017 жылғы 26 тамыздағы No511 қawlısı [Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated August 26, 2017 № 511 on approval of the "National Export Strategy"]. (2021). Available at: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000511> (date of access: 26.08.2021) [in Russian].

[10] Nijazbekova, Sh.U., Brodunov, A.N. (2017). Razvitie pishhevoj promyshlennosti i prodovol'stvennoj bezopasnosti v Juzhno-Kazahstanskoj [Development of food industry and food security in South Kazakhstan]. *Prodo-vol'stvennaja politika i bezopasnost' – Food poli-cy and security*, Vol.4, 2, 91-102 [in Russian].

[11] Ыбыжанова, А.Д., І.В. Богдашкіна & А.Қ. Jakupova (2021). Pandemianyñ Qazaq-stannyñ ауыл шаруашылығы дамуына әсерін бағалау [Assessment of the impact of the pandemic on the development of agriculture in Kazakhstan]. *Qazaq ekonomika, qarjy және halyqaralyq sauda universitetiniñ habarşysy - Bulletin of the Kazakh University of Economics, Finance and International Trade*, 1(42), 51-60 [in Kazakh]

[12] Ajbosynova, D.A., K.A. Kirdasinova & E.K. Moldakenova (2020). Tendencii razvitija APK Kazahstana [Trends in the development of the agro-industrial complex of Kazakhstan]. *Problemy agrorynka-Problems of AgriMarket*, 1, 46-52 [in Russian].

Авторлар туралы ақпарат:

Ибыжанова Айжан Джekсембаевна – негізгі автор; экономика ғылымдарының кандидаты, доцент; «Экономика және аудит» жоғары мектебінің жетекшісі; Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті; 090009 Жәңгір хан көш., 51, Орал қ., Қазақстан; e-mail: iaizhan@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0001-7552-8203>

Рустенова Эльвира Амангельдыевна; экономика ғылымдарының кандидаты, доцент; «Экономика және аудит» жоғары мектебінің доценті; Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті; 090009 Жәңгір хан көш., 51, Орал қ., Қазақстан; e-mail: elvira02@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0001-5542-4204>

Джакупова Асель Канатовна; экономика ғылымдарының магистрі; «Экономика және аудит» жоғары мектебінің аға оқытушысы; Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті; 090009 Жәңгір хан көш., 51, Орал қ., Қазақстан; e-mail: asel-nur-2012@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0001-7962-0285>

Information about author:

Ibyzhanova Aizhan Dzheksembaevna – **The main author**; Candidate of Economic Sciences, Associate Professor; Head of the Higher School of Economics and Audit; Zhangir Khan West Kazakhstan Agrarian-Technical University; 090009 Zhangir Khan str., 51, Uralsk, Kazakhstan; e-mail: iaizhan@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0001-7552-8203>

Rustenova Elvira Amangeldyevna; Candidate of Economic Sciences, Associate Professor; Associate Professor of the Higher School of Economics and Audit; Zhangir Khan West Kazakhstan Agrarian-Technical University; 090009 Zhangir Khan str., 51, Uralsk, Kazakhstan; e-mail: elvira02@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0001-5542-4204>

Dzhakupova Asel Kanatovna; Master of Economic Sciences; Senior Lecturer of the Higher School of Economics and Audit; Zhangir Khan West Kazakhstan Agrarian-Technical University; 090009 Zhangir Khan str., 51, Uralsk, Kazakhstan; e-mail: asel-nur-2012@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0001-7962-0285>

Информация об авторах:

Ибыжанова Айжан Джексембаевна – **основной автор**; кандидат экономических наук, доцент; руководитель Высшей школы Экономики и аудита; Западно-Казахстанский аграрно-технический университет им. Жангир хана, 090009 ул. Жангир хана, 51, г.Уральск, Казахстан; e-mail: iaizhan@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0001-7552-8203>

Рустенова Эльвира Амангельдыевна; кандидат экономических наук, доцент; доцент Высшей школы «Экономики и аудита»; Западно-Казахстанский аграрно-технический университет им. Жангир хана; 090009 ул. Жангир хана, 51, г.Уральск, Казахстан; e-mail: elvira02@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0001-5542-4204>

Джакупова Асель Канатовна; магистр экономических наук; старший преподаватель Высшей школы «Экономики и аудита»; Западно-Казахстанский аграрно-технический университет им. Жангир хана; 090009 ул. Жангир хана, 51, г.Уральск, Казахстан; e-mail: asel-nur-2012@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0001-7962-0285>